# JORGE LUIS BORGES

# Önsözler Kitabı

ÇEVİRİ: SALİHA NİLÜFER

Can Yayınları
Bu tanıtım kopyası
Can okurları için
özel olarak hazırlandı.
Can Yayınları

JORGE LUIS BORGES

# ÖNSÖZLER KİTABI

Can Modern

*Önsözler Kitabı*, Jorge Luis Borges
İspanyolca aslından çeviren: Saliha Nilüfer
*Prólogos con un prólogo de prólogos*
İlk baskı: Torres Agüero Editorial, 1975
Bu çeviride kaynak alınan baskı: Torres Agüero, 1 Aires, 1977
© 1995, María Kodama
© 2024, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Aralık 2024, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Şirin Etik
Editör: Hasret Parlak
Düzelti: Mert Tokur
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni ve dizi tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)
Kapak uygulama: Berke Koç / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No: 1/Z Beylikdüzü-İstanbul
Sertifika No: 52098

ISBN 978-975-07-6470-7

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

JORGE LUIS BORGES

# ÖNSÖZLER KİTABI

DENEME

İspanyolca aslından çeviren

Saliha Nilüfer

can

Jorge Luis Borges'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

*Atlas*, 2021
*Alçaklığın Evrensel Tarihi*, 2021
*Sonsuzluğun Tarihi*, 2021
*Yedi Gece*, 2022
*Tango*, 2022
*Brodie Raporu*, 2023
*Kum Kitabı - Shakespeare'in Belleği*, 2023
*Dantevari Denemeler*, 2023
*Evaristo Carriego*, 2023
*Ficciones*, 2024
*Tartışmalar*, 2024

JORGE LUIS BORGES, 1899'da Buenos Aires'te doğdu. Cenevre'de ve İngiltere'de eğitim gördü. Bir dönem İspanya'da yaşadıktan sonra 1921' de Arjantin'e dönerek yazarlık hayatına başladı. 1935'te *Alçaklığın Evrensel Tarihi*'ni kaleme aldı. Buenos Aires'te yazarlık faaliyetlerinin dışında kütüphanecilik, İngiliz edebiyatı profesörlüğü, edebiyat cemiyeti başkanlığı gibi görevlerde bulundu. 1955'ten 1970'e kadar Arjantin Ulusal Kütüphanesi'nin yöneticiliğini yaptı. Ünü, 1961'de Formentor Ödülü'nü Samuel Beckett'la paylaştıktan sonra ülke sınırlarını aşmıştı. 1980'de prestijli Cervantes Ödülü'ne layık görüldü. 1986'da öldü. André Maurois'ya göre "uyruğu ve mizacıyla tam bir Arjantinli olsa da kendini evrensel edebiyatla yetiştirmiş" olan Borges, edebiyat, felsefe ve inanç tarihinden fikirleri ustaca sentezleyerek yarattığı özgün evrende zaman, uzay, kader ve gerçeklik gibi evrensel konuları kurguyla kurgu dışının sınırlarının yok olduğu bir üslupla kaleme almıştır.

SALİHA NİLÜFER, 1972'de İstanbul'da doğdu. İngilizce ve İspanyolcadan çeviri yapıyor. İlk şiirleri *kitap-lık*, *Ludingirra*, *Ağır ol Bay Düzyazı*'da yayımlandı. *Sebastian Knight Bir Endülüs Hikâyesi* (roman) 2006'da, *Yokoluş Serüveni* (şiir) 2016'da, *Ekosemelek Kuklaları İş Başında* (çocuk kitabı) ise 2018'de yayımlanmıştır. Başlıca çevirileri: *İnsanın Bir Dakikası*, *Tuhaf Zamanlar*, *Dünya ve Ben*, *Cennet Başka Yerde*, *Yasak Bölge ve Çekişme Diyarında*, *Bütün İnsanlar Yalancıdır*, *Karasevdalılar*, *Yasak Olmayan Hazlar*, *Yedi Deli Adam*, *Portekiz'e Yolculuk*.

# İçindekiler

Önsözlerin Önsözü .....13

Almafuerte'de Düzyazı ve Şiir .....17

Hilario Ascasubi, *Paulino Lucero. Aniceto El Gallo. Santos Vega* .....25

Adolfo Bioy Casares, *Morel'in Buluşu* .....33

Ray Bradbury, *Mars Yıllıkları* .....37

Estanislao Del Campo, *Fausto* .....41

Thomas Carlyle, *Sartor Resartus* [Yamalı Terzi] .....47

Thomas Carlyle, *Kahramanlar*, Ralph Waldo Emerson, *Temsilci Adamlar* .....49

Carriego'nun Dizeleri .....57

Miguel de Cervantes, *Novelas Ejemplares* [Örnek Alınacak Novellalar] .....61

Wilkie Collins, *Aytaşı* .....67

Santiago Dabove, *La Muerte Y Su Traje* [Ölüm ve Kostümü] .....71

*Macedonio Fernández* .....75

*Gaucho* .....89

Alberto Gerchunoff, *Retorno A Don Quijote* [Don Quijote'ye Dönüş] .....95

Edward Gibbon, *Páginas De Historia Y De* [Tarihin ve Otobiyografinin Sayfaları] .....99

Roberto Godel, *Nacimiento Del Fuego* [Ateşten Doğmak] .....109

Carlos M. Grünberg, *Mester De Judería* [Yahudi Ozan] .....113

Francis Bret Harte, *California Sketches* [California Taslakları] .....119

Pedro Henríquez Ureña, *Obra Crítica* [Eleştiri Yazıları] .....123

José Hernández, *Martín Fierro* .....129

Henry James, *The Abasement Of Northemores* [Northmore'ların Alçalışı] .....145

Franz Kafka, *Dönüşüm* .....149

Norah Lange, *La Calle De La Tarde* [Sokaklarda Akşamlar] .....153

Lewis Carroll, *Bütün Eserleri* .....157

*El Matrero* .....163

Herman Melville, *Kâtip Bartleby* .....169

Francisco De Quevedo, *Düzyazı ve Şiirleri* .....173

Attilio Rossi, *Buenos Aires En Tinta China*, [Çini Mürekkebiyle Buenos Aires] .....183

Domingo F. Sarmiento, *Recuerdos De Provincia*, [Taşra Hatıraları] .....187

Domingo F. Sarmiento, *Facundo* .....195

Marcel Schwob, *La Croisade Des Enfants*, [Çocukların Haçlı Seferleri] .....203

William Shakespeare, *Macbeth* .....207

William Shand, *Ferment* .....215

Olaf Stapledon, *Star Maker* .....219

Emanuel Swedenborg, *Mystical Works*, [Mistik Eserler] .....223

Paul Valéry, *Le Cimetière marin*
[Deniz Kenarındaki Mezarlık] .....237

María Esther Vázquez, *Los Nombres De La Muerte,*
[Ölümün İsimleri] .....243

Walt Whitman, *Çimen Yaprakları* .....247

# Önsözlerin Önsözü

*Önsözlerin Önsözü* tabirinin Neşideler Neşidesi (Luis de León'un yazdığı şekliyle) Gecelerin Gecesi ya da Kralların Kralı gibi Eski Ahit diline özgü üstünlük belirten bir ifade olmadığını açıklamama gerek var mı bilmem. Bu yazdığım, Torres Agüero Yayınevi'nin seçtiği, 1923 ila 1974 yılları arasında kaleme alınmış muhtelif önsözlere dair birkaç sayfalık bir sunuş sadece. Diğerlerinden bir kademe üste çıkmış bir önsöz diyelim biz buna.

1926 civarı bir gaf yaparak adını anımsamak bile istemediğim bir deneme kitabı yazdım; Valery Larbaud, belki de ortak dostumuz Güiraldes'i memnun etmek için kitabın konularının çeşitliliğini övmüş, bu özelliğin ancak Güney Amerikalı yazarlara has olduğunu belirtmişti. Bu gerçeğin bazı tarihsel dayanakları var. Malum, Tucuman Kongresi'nde[1] artık İspanyol olmayı bırakma kararı almıştık: Görevimiz tıpkı Amerika Birleşik Devletleri gibi farklı bir gelenek yaratmak üzere kolları sıvamaktı. Bu geleneği bağımızı kopardığımız ülkede bulmaya çalışmak aleni bir kavram kargaşasına yol açabilirdi; hayalî bir yerli kültüründe aramaksa imkânsız olduğu kadar saçma kaçardı. Biz de kaçınılmaz biçimde Avrupa'yı seçtik, özellikle de Fransa'yı (Bizzat Amerikalı olan Edgar Allan Poe da

1. Tucuman Kongresi: Arjantin'in İspanya'dan bağımsızlığının ilan edildiği (1816), aynı zamanda yargı görevi de yürüten, günümüzde Uruguay, Arjantin ve Bolivya'nın bir kısmını içine alan toprakları yönetmek üzere kurulmuş temsilciler meclisi. (Ç.N.)

bize Baudelaire ve Mallarmé aracılığıyla ulaşmıştı). Kan ve dil öğelerini bağlamın dışında tutarsak –ki bunlar da aynı zamanda geleneğe dahildi– Fransa'nın üzerimizde başka ülkelerle kıyaslanamayacak derinlikte etkisi oldu. Max Henríquez Ureña'ya göre iki başkenti México ve Buenos Aires olan modernizm, İspanyolcayı ortak araç olarak kullanıp muhtelif edebiyatları tazelemişti ve Hugo ya da Verlaine'in olmadığı bir modernizm düşünülemezdi. Bu durum daha sonraları okyanusu aşıp İspanya'nın ünlü şairlerini de etkileyecekti. Çocukluğumda Fransızca bilmemek neredeyse okuma yazma bilmemekle bir tutulurdu. Yıllar içinde Fransızcadan İngilizceye, oradan da cehalete geçiş yaptık, elbette arada İspanyolcayı da atlamadan...

Bu kitabı gözden geçirirken, bugün artık epeyce unutulmuş olan başkasına yönelik açık fikirliliği yeniden keşfediyorum. Nazizmin babası Carlyle'ın ateşiyle dumanı, ikinci bir Quijote hayalleri kurmaktan hiç vazgeçmeyen Cervantes'in novellaları, harika *Facundo* efsanesi, Walt Whitman'ın koca kıtayı kucaklayan o sesi, Valéry'nin hoş söz sanatları, Lewis Carroll'ın düşler âlemine özgü satranç oyunu, Kafka'nın Eleacı ertelemeleri, Swedenborg'un somut semaları, Macbeth'in sesi ve hiddeti, Macedonio Fernández'in güler yüzlü mistiğiyle Almafuerte'nin çaresiz mistiği burada yankılarını buldu. Metinleri tekrar okuyup inceledim fakat malum, insan dünle bugün aynı kişi değil, bu yüzden daha önce yazılanları kâh çürüten kâh doğrulayan bazı son notlar ekledim.

Bildiğim kadarıyla bugüne dek önsözle ilgili bir teori ortaya koyan olmadı. Bu ihmalden ötürü kaygılanacak değiliz ne de olsa hepimiz onun az çok ne olduğunu biliyoruz. Önsöz, üzücü çoğunlukta, sofra başı hitabetiyle kasvetli övgünameler arasında gidip gelir; içinde bolca, sorumsuzca boca edilmiş abartı bulunur, kuşkucu okuma bunları türün geleneği olarak kabul eder. Mevcut estetiği gözler önüne seren ve kanıtlamaya çalışan başka önsöz örnekleri de mevcuttur – Wordsworth'ün *Lirik Baladlar* eserinin ikinci baskısına yazdığı o hafızalardan silinmeyen incelemesi gibi. Montaigne'in dokunaklı, kısa ve öz önsözü hayranlık uyandıran kitabının kendisinden hiç de aşağı kalmaz. Zaman içinde unutulmadan günümüze kadar gelen pek çok eserde önsöz metnin ayrılmaz bir parçasıdır. *Binbir*

*Gece Masalları*'nda –ya da Burton'ın tabiriyle *Bin ve Bir gecenin masalı*nda– her sabah kraliçesinin kellesini uçurmak isteyen kralın hikâyesi de en az ondan sonra gelenler kadar efsanevidir; birbirine *Canterbury Hikâyeleri*'ni anlatan hacı kafilesinin geçit töreni pek çoklarınca kitabın en canlı hikâyesi olarak değerlendirilmiştir. Elizabeth dönemi sahnelerinde önsöz, oyunun konusunu ilan eden oyuncuya aitti. Epik şiire yapılan geleneksel başvuruları anmak uygun kaçar mı bilmiyorum: Örneğin, Camões'in büyük bir mutlulukla tekrar ettiği *Arma virumque cano*[1] (İnsanlığın ve yiğitliğin şarkısını anlatıyorum):

*As Armas, e os Barões assinalados...*

Talih yardım ederse önsöz salt masa başı muhabbetine özgü bir alt tür olmaktan çıkarak eleştirinin bir nevi yan türü haline gelir. Uzun yılları ve fikirleri kapsayan benim önsözlerim, lehte ya da aleyhte, ne türde bir yargıyı hak edecek, bilmiyorum.

Unutulmuş bu sayfaları gözden geçirirken daha iyi ve özgün başka bir kitap fikri geldi aklıma; olur da bunu hayata geçirmek isteyen birileri çıkarsa diye anlatmak isterim. Bana kalırsa bu fikri gerçekleştirmek için daha maharetli ellere ve beni çoktan terk etmiş sebata ihtiyaç var. Carlyle, 1830'lu yıllarda, *Sartor Resartus* [Yamalı Terzi] kitabında, sözümona bir Alman profesörün giysilerin felsefesi üzerine kapsamlı bir kitabı olduğunu iddia etmiş, aslında var olmayan bu metni kısmen tercüme etmiş, hatta biraz çekinceyle onun hakkında yorum da yapmıştı. Benim tasarladığım kitap da az çok buna benziyor; var olmayan başka kitaplara yazılmış önsözlerden oluşacak. Bu olası kitaplardan bolca alıntı içerecek. Zahmetli yazından ziyade hayal gücünün aylaklıklarına ya da hoşgörülü diyaloglara daha çok yakışan bazı olay örgüleri vardır, işte o yazılmamış sayfaların maddi olmayan özünü o türde olay örgüleri oluşturacak. Belki de etrafı büyücülerle çevrilmiş, şövalye olduğunu hayal eden zavallı bir adam mı, yoksa zavallı bir adam olmayı düşleyen etrafı büyücülerle çevrilmiş bir şövalye mi olduğuna

1. Vergillius'un ünlü destanı *Aeneis*'in açılış cümlesi. (Ç.N.)

asla karar veremeyen Quijote'nin ya da Quijano'nun önsözünü yazacağız. Elbette alaycılıktan ya da parodiden sakınmak gerek, anlatılanlar zihnimizin kabul edebileceği ve özlemini duyduğu şeyler olmalı.

J.L.B
Buenos Aires, 26 Kasım 1974

# ALMAFUERTE'DE[1] DÜZYAZI VE ŞİİR

Her pazar evimize gelen Entre Ríos'lu gencin, çalışma odasında, gaz lambasından yayılan mavimtırak ışığın altında, neredeyse bitmek bilmeyen ve kesinlikle anlaşılmaz dizelerden ibaret bir şiiri tirat atarcasına okumasının üstünden yarım asırdan uzun zaman geçti. Babamların bu arkadaşı şairdi, şiirlerinin gözde konusu genellikle mahallenin yoksul insanlarıydı ama o gece bize okuduğu kendi şiiri değildi ve konu da bir biçimde evrensel sayılırdı. Az önce saydığım koşullarla ilgili yanılıyor olabilirim, buna hiç şaşırmam; belki günlerden pazar değil de cumartesiydi, gaz lambasının yerini de çoktan elektrik almıştı. Fakat emin olduğum bir şey varsa, o da bu dizelerin bende yarattığı ani aydınlanma hissidir. O geceye kadar dil benim için salt bir iletişim aracından ibaretti, işaretlerden oluşan gündelik bir mekanizmaydı; oysa Evaristo Carriego'nun ezberden okuduğu Almafuerte'ye ait o dizeler dilin aynı zamanda bir müzik, tutku ve düş olabileceğini de göstermişti. Housman, şiirin kanlı canlı, fiziksel olarak hissedilebilir bir şey olduğunu yazar; ben de bu tuhaf büyülü ateşi ruhumda ilk kez Almafuerte

1. Arjantin La Plata'nın beş bilgesinden biri olarak da tanınan, Almafuerte (Güçlü Ruh) takma adıyla bilinen şair Pedro Bonifacio Palacios. (Ç.N.)

sayesinde hissetmiştim. Farklı şairlerle diller bu durumu sonrasında bulanıklaştırmış ya da silikleştirmiştir; örneğin Whitman Hugo'yu, Yeats Liliencron'u gölgede bırakmış olsa da Guadalquivir ve Ródano kıyılarında duyduğum Almafuerte'yi ise daima anımsadım.

Almafuerte'nin kusurları çıplak gözle fark edilir, aslında parodi sınırını geçmesiyse an meselesidir; fakat şüphe duymayacağımız yegâne yanı, açıklanamaz şiirsel gücüdür. Bu çelişki ya da bazen kaba denebilecek bir biçim aracılığıyla kendine yol bulan derin meziyet oldum olası ilgimi çekmiştir; yazdıklarım ya da yazacaklarım arasında bulunmadığı halde, "Almafuerte'nin Teorisi" adını verebileceğim ve söylediklerimi haklı çıkaran, salt hayalden ibaret ya da ideal bir kitap var aslında. Tuttuğum müsveddelere bakılırsa bu farazi kitap fikri aklıma ta 1932'de gelmiş. Hepi topu yüz sayfalık bir kitap; onu daha uzun bir anlatıyla hayal etmek haksız yere hayalete çevirmek olabilir esasında. Bu kitabın olmayışına ya da sadece olası nesnelerin tuhaf ve hareketsiz dünyasında var oluşuna kimse hayıflanmamalı; burada kabataslak vereceğim özet de pekâlâ kapsamlı bir kitaptan yıllar içinde süzülen hatıralara eşdeğer olabilir. Ayrıca yazılmamış bir kitap olması durumu da Almafuerte'ye her açıdan yakışıyor; çünkü burada incelenen konu edebiyattan ziyade bir yazarın ruhu, bir metnin simgelerinden ziyade çağrışımları... Almafuerte'nin genel teorisinden önce Pedro Bonifacio Palacios hakkında özel bir yorum yapmak geliyor. Teori yorumsuz da (fırsat bu fırsat bunu da belirteyim) kalabilir.

Rivayet o ki, Palacios ömrünü bakir bir adam olarak geçirdi. Anlaşılan insanların sıradan aşk ve mutluluk anlayışı onda bir nevi kutsal denebilecek bir korku yaratmış, bu korku da küçümsemeye ya da sofuca kınamaya dönüşmüştü. Okur bu konuyla ilgili olarak Bonastre'nin tartış-

malı (*Almafuerte*, 1920) eserini ve Antonio Herrero'nun onu çürütmek amacıyla yazdığı (*Almafuerte y Zoilo*, 1920) eserlerini inceleyebilir. Ayrıca Almafuerte'nin kişisel tanıklığı her türlü tartışmadan daha geçerlidir; yazdığı "En el abismo" [Uçurumda] başlıklı ilk şiirinin son onluğunu bir kez daha okuyalım:

Öyle bir durumdayım ki
lanet okuyacaksın bana,
mecbursun yaşamaya
korkunç aşağılanmayla.
Ruhum ben, rüyetim,
Lucifer'in abisiyim,
buyurgan onun gibi,
küfürbaz ve bağırgan.
Başımın üstünde durur
o defnenin laneti!
Ekilmiş palmiyeliğim
kum ve çakıl üstüne:
çiçek açan gururum
incelmiş yüce gurur.
Serpilmiş tohumum
yıldız geçidinin ardı sıra;
çayırlığın kızkuşuyum
kartallarla başa baş giden...
Gölgenin de gölgesiyim
ölümsüz gölgeliğe öykünen!
Ne zaman gülsem,
gülen başkası sanırım,
taya binsem ne olur
benim saymam asla.
Boşluğun sesiyim,
kaskatı ve çorak şeylerin
tıpkı bu çöl tozu gibi

bütün yeşilliği kurutan...
Bir ölüyüm ben
öldü sayılmak istemeyen!

Bu dizelerin ortaya koyduğu mutsuzluktan daha önemlisi, söz konusu mutsuzluğun yürekli bir biçimde kabullenilmesidir. Boileau, Kropotkin, Swift gibi başkaları da Palacios'u kıskıvrak pençesine alan bu yalnızlığa aşinaydı; oysa hiçbiri hüsranın genel öğretisini onun gibi kuramamış, onu aklayıp mistikleştirmeyi başaramamıştır. Almafuerte'nin özündeki yalnızlığı gösterdim; hüsranın, kendisine has utanç verici bir kusur değil bütün insanların nihai ve asli kaderi olduğunu bize kati bir dille anlatmayı becermiştir. Bunu yazılarında, "İnsanlığın mutluluğu Tanrı'nın planlarına dahil değildir," diye ifade eder ve "Adaletten başka dileğin yoksa bir şey isteme daha iyi", "Her şeyi hakir görün çünkü her şey kendisindeki hakir görülme şartının bilincindedir,"[1] diye belirtir. Almafuerte'nin saf kötümserliği Eski Ahit'i de, Marcus Aurelius'u da geride bırakır; her ikisi de dünyayı kötülemeye kötüler fakat adaletli insana hayranlıklarını ve övgülerini sunmaktan da geri durmazlar –o adaletli kişi ki Tanrı'yla özdeştir. Almafuerte ise öyle yapmaz, ona kalırsa erdem demek evrensel kuvvetlerde talihin yaver gitmesi demektir.

Mutluları, kodamanları kınarım
dürüstleri, uyumlu ve güçlüleri...
Çünkü şans gülmüş yüzlerine
talihi yerinde bir kumarbaz gibi!

1. Blake de buna benzer bir şey yazar: "Kuşa hava balığa su neyse, hakir görülebilen şeye de küçümseme odur." (*Cennetle Cehennemin Evliliği,* 1793) [Aksi belirtilmediği müddetçe dipnotlar yazara aittir. (Y.N.)]

Böyle diyor bize "El Misionero" [Misyoner] şiiri.

Spinoza, pişmanlığı, üzüntünün bir biçimi olarak değerlendirdiği için kınamıştı; Almafuerte ise bağışlamayı kınar. Bağışlamayı, içerdiği bilgiçlik, kibirli lütufkârlık, bir insanın diğeri üstünde uyguladığı küstahça Nihai Yargı havası nedeniyle mahkûm eder.

O Tarifsiz kişi, Tanrı'nın Oğlu
Golgota'dan affettiğinde sapkını
Evrenin çehresinde açmış oldu
onulmaz en korkunç yarayı

Şu iki dizesi ise daha da açık:

Ben İsa-Tanrı değilim ki seni affeden
Ben İyi İsa'yım: Seni seven!

Almafuerte karşısındakinin halinden tamamen anlamak için kör kadar karanlıkta kalmayı, kötürüm kadar işe yaramaz olmayı hatta –niye olmasın– menfur kadar iğrenç olmayı dileyebilirdi. Hüsranı bütün kaderin yegâne amacı olarak hissettiğini söylemiştik; bir insan ne kadar azap çekerse o kadar iyi, ne kadar aşağılanırsa o kadar hayranlık duyulası biridir; ne kadar aşağılık olursa o kadar çok bu evrene benzer – ki kuşkusuz hiç ahlaki olmayan bu evrene... Böylece içtenlikle şöyle yazabilmişti:

Tapınacağım, itaatin şahı,
sonunda külliyen yıkılana,
çamurundaki geri alınamaz haça,
uçurumundaki ağarmayan geceye

Şiirin başka bir yerinde, katille ilgili şöyle der:

Nerede gizler kurt hislerini?
Nereye savurur trajik enerjisini?
Ben bekçilik ederken
kol gezer cinayeti, hırsızlığı!

"Tanrı seni korusun" şiirinde aynı fikrin hazırlıkları ve taslağı görülür, son dizeleri aktarmakla yetineyim:

Gece gündüz acı çeken sen
–uykularında bile dinmeden–
talihsizliğinin bilinci
tutkunun ağır yüküyle:
Karşında boynum kıldan ince, diz çökerim önünde
ayaklarının altını öper derim:Tanrı seni esirgesin!
Ey siyah İsa, leş kokulu aziz, Eyüp yürekli
ve rezil kâsesi Acı'nın!

Almafuerte kendisi için elverişsiz bir çağda yaşamış olmalı. Hıristiyanlık çağının başlangıcında Anadolu'da ya da İskenderiye'de bir sapkın, sırlarla dolu kefaretlerin düşçüsü, sihirli formüller dokuyan biri olabilirdi; barbarlık çağında çobanlarla savaşçıların mesihi, bir Antoñio Conselheiro[1], bir Muhammed olabilirdi; uygarlığın ortasındaysa bir Butler ya da Nietzsche... Oysa kader onu Buenos Aires'in taşrasında fakir bir mahalleye savurdu; 1854-1917 yılları arasına mahkûm etti; toz toprak için-

1. Euclydes de Cunha (*os Sertões*, 1902) Kuzey'deki *sertanejos*'un peygamberi Conselheiro'nun, erdemi "kibrin daha üst bir yansıması, neredeyse acımasızlık" gözüyle gördüğünü yazar. Almafuerte de bu görüşü paylaşıyordu. Çaresiz bir savaşın arifesinde T.E. Lawrence (*Bilgeliğin Yedi Sütunu* LXXXIV) serahin kabilesine tıpkı Almafuerte'nin düşünüp tasarladığına benzer bir yenilgi ya da başarısızlık vaazı veriyordu.

de çıkmaz sokaklar, ahşap kulübeler, komiteler, okuma yazması olmayan ukalalarla çevriliydi. Hem çok az okudu hem çok fazla; Cipriano de Valera'ya bakılırsa Kutsal Kitap'ın ayetlerine sıklıkla başvurdu ama aynı zamanda meclis tartışmalarını, gazetelerin köşe yazılarını da okudu. O tarihlerde Güney Amerika'da, bir uçta kilise hiyerarşisi, bir ve üçlü ilahiyatı ile soru cevap ilim öğrenme yöntemi diğer uçta ise Büchner[1] ve Spencer'in öğrettiği, sonsuzluk boyunca birleşen kör atomların koyu labirenti dışında başka bir seçenek yoktu. Almafuerte de ikinciyi tercih etti; Tanrısız ve umutsuz bir mistik oldu. Bernard Shaw'un tabiriyle cennet rüşvetine tenezzül etmedi; mutluluğun arzulanabilir olmadığına gönülden inandı. Düşünce yapısı, eserlerinin kıyısında köşesinde pusuya yatmıştır; örneğin, şu İncilvari alıntıda olduğu gibi: "İnsanlığın kusursuz durumu, gerginlik, hasret ve sonsuz hüzündür."

Federico Onís (*Antologia de la poesia española e hispanoamericana* 1934 [İspanyol ve Latin Amerika Şiiri Antolojisi]) eserinde Almafuerte'nin ideolojisinin kaba olduğunu tekrarlar. Bu önsözün amacıysa söz konusu önermenin aksini savunmaktır. Birçok Arjantinli yazarın onunkinden daha görkemli, berrak ve istikrarlı bir retoriği olabilir ama hiçbiri düşünsel açıdan onun kadar karmaşık değildir; hiçbiri etik konulara onun gibi yeni bir gözle bakmamıştır.

Arjantinli şair bir zanaatçı ya da tabiri caizse bir ustadır; yaptığı iş bir ihtiyaca değil bir karara tekabül eder. Öte yandan Almafuerte, tıpkı Sarmiento gibi ya da nadiren Lugones'in de olduğu gibi organiktir. Çir-

1. Ludwig Büchner (1824-1899): Evrene ilişkin açıklamasında salt maddeyi temel alan, ruhun varoluşundan hiçbir şekilde söz edilemeyeceğini öne süren Alman düşünür. (Ç.N.)

kinlikleri ayan beyan ortada olsa da inancı ve coşkusu onu kurtarır.

Bütün içgüdüsel şairler gibi bizlere akla gelebilecek en kötü dizeleri bırakmıştır ama aynı zamanda akla gelebilecek en iyilerini de...

*Prosa y poesía de Almafuerte*, J.L.B.'nin seçkisi ve önsözüyle Buenos Aires, Eudeba, Serie del Siglo y Medio, 1962

HILARIO ASCASUBI

# *PAULINO LUCERO. ANICETO EL GALLO. SANTOS VEGA*

Ascasubi ve anavatanı birlikte büyüyüp serpilmişti. Tarihsel olarak çok eski bir zamanda kalmadığı halde ikisinin bahtına düşen de bugün bize artık neredeyse kavranamaz gelen başlangıç ve kaos yılları oldu; insanların, toprağı o kadim yalnızlık ve vahşi hayvanlarla paylaştığı, bizde bir baş dönmesiyle karışık çoğulluk hissine yol açan, dağılıp ufalanan o sahnede herkesin birden fazla kişi olmasının icap ettiği yıllardı. Rivayete bakılırsa, Fraile Muerto'da (bugün artık Bell Ville adını aldı), 1807 yazında bir seher vakti annesi onu bir at arabasının altında doğurdu; olayın, salt bir tarihsel gerçek olmanın ötesinde efsanevi bir yanı da var. Ascasubi, Buenos Aires'te daha sonra gündelik okumalarla zenginleştireceği ilk metinlerinin üzerinde çalıştı. 1819'da Fransız Guyanası'na doğru demir alan ülkemizin ilk ticari gemisi *La Rosa Argentina*'da kamarot olarak işe girdi. Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyini ve California'yı kat ettikten sonra 1822'de geri döndü. Arenales hükümetiyle işbirliği yaptığı Salta'da, Niños Expositos adlı matbaayı kurdu ve José Arenales'le birlikte *Revista de Salta* gazetesini çıkardı. Bolivya'ya bir-iki sefer yaptıktan sonra Buenos Aires'e dönerek Brezilya seferine katıldı. Hem Paz'ın hem de yazdığı *gaucho* diyaloglarında ilginç bir olayla

andığı Soler'in emrinde askerlik yaptı. Birleşme yanlısı üniterci partiye yakınlık duyarak Lavalle saflarında subay olarak çarpıştı, 1832'de Rosas güçlerince esir alındı. 1834'te Retiro yakınlarında bir mavnadan kaçmayı başararak Montevideo'ya gitti. Diktatörün sağ kolu Oribe burayı kuşatmıştı; Ascasubi bu kuşatma sırasında, uzun yıllar askerlerin gitarlarıyla seslendirecekleri, şiirinin en canlı ve sağlam örneklerinden olan "Trovos de Paulino Lucero"yu [Paulino Lucero Balladları] yazdı. Kendi açtığı bir fırının kazancıyla Lavalle'e yapılacak ikinci sefer için gereken geminin donanımını ve mürettebatını satın aldı. 1852'de Montevideo'nun işgali nihayet sona erdi; Ascasubi, Caseros savaşında Buenos Aires'in tarafında yer alıp bugün meşhur Aniceto el Gallo takma adıyla Urquiza'ya saldırdı. O yıllarda bütün kaynaklarını Teatro Colón'un[1] ilk halinin yapımına harcadı; burasının yanması mali olarak mahvına neden oldu. Emekli asker aylığına başvurmak zorunda kaldı, aylığı kolayca bağlandı; bölge savcısı Rufino de Elizalde, "Durumunuz daha iyiyken devlete yük olmamak için askerlikten affınızı istemiş, size borçlu olunan maaşı kamu kurumlarına armağan etmiştiniz," diyordu. Mitre hükümeti onu asker toplamak üzere 1869'da Avrupa'ya yolladı. Paris'te en ünlü ve durgun, neredeyse içinden çıkılmaz romansını, zor bela akılda kalıcı birkaç tan vaktiyle yerlileri yâd eden *Santos Vega*'yı yazdı. Dehasının dolaysız uyaranlara ihtiyacı vardı kesinlikle; en iyi eserleri tesadüfi biçimde oluşanlardı ve sayıları çok azdı, aradan geçen zaman ve eski özleminin ona bir katkısı yoktu. Paris'te titizlikten çok kibirle derlediği, üç ciltlik kapsamlı eserin yerine şiirlerinden yapacağı bir seçki onun gibi bir şairin ölçeğine

1. Özerk Buenos Aires kentinde bulunan ve yapısı, akustik sistemi bakımından dünyanın en önemli opera salonlarından biri olan tiyatro salonu. (Ç.N.)

daha çok yakışırdı. Ascasubi, 1875'te Buenos Aires'te öldü.

Şayet José Hernández 1872'den önce ölmüş olsaydı –söylediklerine bakılırsa o yıl *Martín Fierro*'yu yazmak onu "oteldeki sıkıntılı dakikalardan kurtarmıştı"– Ascasubi *gaucho* şairlerinin arketipi olacaktı. Hidalgo'nun kadim vasi gölgesi ve Estanislau del Campo'ya yakınlığı bu önceliği olsa olsa tasdiklerdi. Ama olaylar böyle gelişmedi; edebiyat eleştirmelerince harcanan ve (çok daha ciddi biçimde) Arjantinliler tarafından unutulan Ascasubi, Hernández'in büyük ününe feda edildi. Bugün artık olsa olsa silik ve güler yüzlü bir anıdan ya da bir sınav öncesinde hızlıca gözden geçirilen notlardan ibaret. Bu kitabın amaçlarından biri, Ascasubi'nin eserinin Hernández'le dil ve tema açısından kimi benzerlikler taşısa da lezzet açısından hiçbir ortak nokta içermediğini göstermektir. İkisi Arjantin sürecinin farklı dönemlerine tekabül ederler: Hilario Ascasubi bize "Arjantin Cumhuriyeti ve Uruguay Doğu Cumhuriyeti'nin tiranlarına karşı savaşan ve şarkı söyleyen Río de la Plata'nın *gaucho*'larını gösterir"; Hernández ise yaşadığı badirelerden ötürü önce sınıra sonra çöle sürülen bir köylünün kişisel durumunu yazar. Ele aldıkları konunun benzerliği ikisini birbirinden ayıran zıtlığı daha aşikâr kılar:

Hernández şöyle anlatır:

At üstünde tırıs tırıs giden yerli
kâh eşkin kâh rahvan
asla keyfine göre değil
emin yönlere doğru ilerler
hayvanat kurtulamaz elinden
en koyu karanlık gecelerde.

El yordamıyla yürürler
düzgün bir kuşatmayla
büyük dikkatle sıkıştırır
kıstırırlar şafak sökerken
devekuşlarını, ceylanları, geyikleri
girdikleri anda çembere

Haberleştikleri duman
en tepelere çıkar
ve fark etmeyen kalmaz
onu keskin görüşleriyle;
dört yandan gelirler
sürüyü kıstırmaya

Böylece toplaşır
bir araya gelirler
kuşatmaya katılırlar
giderek artan sayılarla
çemberi kurmak için
çıkarlar en kuytulardan

Şimdi de Ascasubi'ninkini dinleyelim (ve görelim)

Fakat yerlilerin işgali
hissedilir, çünkü eşiğinde arazinin
korkuyla kaçıp
siner sürüngenler
çemberin içinde kalmış
gelir vahşi köpekler
tilkiler, devekuşları, aslanlar
ceylanlar, yaban tavşanları, geyikler
köylerin arasından
sıkıntıyla geçerler

Çobanlar tutar kuyruğundan
vahşi hayvanlar ulur
bu sırada dört döner
kızkuşları çığlık çığlığa
ama işte onlar ilk haberciler
geldiğini bildirir yeniliğin
bütün emniyetiyle
yerliler ilerledikçe
atılır tepeli çobankuşları
uçar ciyak ciyak sesleriyle

Ve inlerinde yatan
yabani hayvanlar ürker
toprak tozur uzaklarda
bulut gibi barut gibi
baştan aşağı gebedir
darma duman pampalar
tırıs tırıs büyük adımlarla,
taylarının üstünde ilerler
kırbacı indirirler haykırarak,
yarımay şeklinde dizilip de.

Bir başka kıyaslama yapalım. Hernández sabahın asli özelliklerini sayar:

Sabahın erken saati
başlarken renkle dolmaya
kuşlar cıvıl cıvıldamaya
kümesten çıkar tavuklar,
gitme zamanıdır şimdi
herkes işinin başına.

Ascasubi ise neredeyse aynı kelimelerle ışığın o ağır hareketini tarifler:

Göğü berraklaştırır
şafağın ışığı gelirken
kanat çırpan tavuk
konup düşer yere
sundurmanın üstünden.

Yabanıllık de eksik değildir eserinde. Arjantin edebiyatında Esteban Echeverría'nın *El Matadero*'suna eşdeğer bir sayfa mevcutsa, bu Ascasubi'nin *La refalosa* [Halk Dansı] adlı eseri olmalı – birincinin özünde öbüründe olmayan, bir nevi masum ve çiğ bir vahşilikten ileri gelen büyülü bir taraf olmasına rağmen... Ascasubi'nin şiirindeki atmosferi tanımlayan özellikler, mutluluk, cesaret ve bir dövüşün aynı zamanda şenlik olabileceği inancıdır. Şair Detlev von Liliencron cennette bile bir kez olsun bir muharebeye katılmayı arzuladığını söylemişti; Ascasubi de kuzey mitolojilerindeki savaşçı göklere karşılık gelen bu anlayışı bağrına basardı. Partido Colorado[1]'nun bir askerinin kadeh kaldırışına kulak verelim:

Albayım Marcelino
gözüpek savaşçı
çeliktendir Doğulu[2] göğsü
ve pırlantadır yüreği:
Cümle katil işgalci,
iğrenç hainlerin hepsi,
ve en azgın beygir
meşum hayatını sürerken
Sosa çıkar birden sahneye
O keskin süvari kılıcıyla!

1. Uruguay'da 19. yüzyılda kurulan en eski partilerden biri. (Ç.N.)
2. Uruguay Doğu Cumhuriyeti kastediliyor. (Ç.N.)

Ascasubi'nin dizeleri yüzyılın sonunda, aradan geçen zamanın biriktirdikleriyle ne yıpranmış ne eskimiş, hâlâ gıcır gıcır bir iskambil destesi ya da banknot gibi. Kusurları, gizemli bir tanrının insafına kalmış bir doğaçlamacıya özgü kusurlar; bu doğaçlamacının her an ateşli bir ilhamdan özensiz ya da önemsiz bir saçmalığa düşmesi mümkün. Bütün şairler gibi Ascasubi de en iyi dizelerine bakılarak değerlendirilmeyi hak ediyor. En tanınmış ve en mütevazı dizelerinin arkasında onu sevinçle ve gösterişsizce hayatını feda etmeye götüren vatan aşkı var; kılıçların ve hançerlerin o telaşlı şafağında...

Hilario Ascasubi, *Paulino Lucero. Aniceto el Gallo. Santos Vega*, J.L.B.'nin derlemesi ve önsözüyle, Buenos Aires, Eudeba, Serie del Siglo y Medio, 1960

Can Yayınları
Bu tanıtım kopyası
Can okurları için
özel olarak hazırlandı.
Can Yayınları

"Bildiğim kadarıyla bugüne dek önsözle ilgili bir teori ortaya koyan olmadı. Bu ihmalden ötürü kaygılanacak değiliz ne de olsa hepimiz onun az çok ne olduğunu biliyoruz. Önsöz, üzücü çoğunlukta, sofra başı hitabetiyle kasvetli övgünameler arasında gidip gelir; içinde bolca, sorumsuzca boca edilmiş abartı bulunur, kuşkucu okuma bunları türün geleneği olarak kabul eder. Mevcut estetiği gözler önüne seren ve kanıtlamaya çalışan başka önsöz örnekleri de mevcuttur – Wordsworth'ün *Lirik Baladlar* eserinin ikinci baskısına yazdığı o hafızalardan silinmeyen incelemesi gibi."

*Sadece Borges dünyayı böylesine entelektüel bir titizlikle düşleyebilirdi.*

**Ian McEwan**

#arjantinedebiyatı #mitoloji #kurmaca #tarih #felsefe #önsöz

can

canyayinlari.com | f | | X canyayinlari

deneme

ISBN 978-975-07-4470-7

9 789750 764707